

IRODALOM.

Révész Imre: Bod Péter mint történetíró. Kolozsvár, 1916.
42 l. (Budapest, Kókai L. bizománya.) Ára 1 K 50 f.

E dolgozat azok közé tartozik, melyek a címökben foglalt ígéretet igazi tudományos lelkiismeretességgel váltják be. Révész Imre tanulmánya alaposságával, anyagának logikus csoportosításával és világos előadásával jó példát szolgáltat ahhoz, mint készítenő rendszeres és kimerítő felvétel arról a szellemi műhelyről, melyben egyik vagy másik történetíró munkái fogantatnak. Szerzőnk, ki egy korábbi tanulmányában az egyháztörténetírás természetével és feladataival elméleti szempontból foglalkozott, ezúttal a XVIII. század derék, nagyszorgalmú pap-írójának a történettudomány hivatásáról vallott, főleg Mosheim-ot követő általános felfogását, vallásos meggyőződésének, felekezeti és politikai nézeteinek, faji és nemzeti érzésének történetírásában való visszatükröződését, anyagkutató munkásságát, kritikai képességeit (érdekes Bodnál pl. a Szilveszterbulla vagy a szent korona eredetének vizsgálata), formális történetírói készségét, — az egyháztörténetírás tartalmát, a történeti fejlődés terjedelmét és felosztását illető szempontjait ismerteti főleg nyomtatásban megjelent részben kéziratban egyháztörténeti és irodalomtörténeti művei alapján. Elismerésre méltó tárgyilagossággal mutat rá Bod P. történetírásának talán legfőbb hibájára: erős felekezeti meggyőződésében gyökerező elfogultságára, mely munkáinak polemikusságát és apologetikus jellegét nyilvánul. Másik gyengéje a kompozíció, a jellemzés és feldolgozás formális követelményei iránt tanúsított csekély érzelme, amiből előadásának laza, egyenetlen pongyolasága származik. Érdemei közül Révész szerint első helyre teendő, hogy elődeihez (Pápai Páriz, Haner, Ember Pál stb.) képest az egyháztörténetírás tartalmát magasabb szempontból mérte ki: intézmények, mint az egyházalkotmány, tan és kultusz fejlődését is nyújtja, nem csupán külső események krónikás egymásutánját. Érdekes a 18. és k. oldalakon Bod Péter politikai nézeteinek ismertetése. Ez az igaz magyar ember, büszke székely-ivadék és Rákóczi katonájának fia, őszinte meggyőződésből híve az uralkodó politikai renddel való egyetértésnek s éppen ez okból nagy magyar egyháztörténetében a Rákóczi-felkelésről élesen elítélő szavakkal nyilatkozik. Ebben is, mint egyebütt, szubjektivizmusának megnyilvánulását láthatjuk, bár nem hiányzanak nála az önfegyelmzésre, a tárgyilagosságra irányuló kísérletek és törekvés jelei. Általában osztja korának hibáit és előnyeit, nem

tartozik az elsők közé, de igen vonzó egyéniség becsületes őszinteségével, nagy szorgalmával és magyaros lelkesedésével. Mint igazi pap és kora pragmatizmusának követője, elsősorban nevelni, építeni akarja a lelkeket a mult tanúságaihoz való utalással. Példaképeihez és kortársaihoz való kapcsolataira gyakran utal a szerző, bár azt hisszük, nem ártott volna a munkának e fejlődés- és korbéli összefüggések, a történetirodalmi háttér kissé szélesebbkörű megrajzolása.

MADZSAR IMRE.

Valter Vilmos: A magyar népdal kezdőképe. Budapest, 1916.
160 l. May János könyvnyomdája.

A magyar népdal «kezdőképe», vagy a «nótakezdő» sorok vagy mint Riedl — egyetlen példányban nyomtatott «Az iniciális a népdalban és Petőfi költészetében» című füzetében: nevezi — az «iniciális» sokféle fölfogásra s megoldásra adott alkalmat. Foglalkozik vele Erdélyi János, Gyulai Pál, Imre Sándor, Riedl Frigyes, Sebestyén Antal, Vikár Béla. Megtaláljuk a török-tatár, a baskir, az oszmán, a kirgiz, a kalmük, a finn-ugor és más keleti népek dalában. Ezeknél nemzeti sajátosság. A nyugati népdal is ismeri, a német Schnadahüpfben, a tótban és az oroszban is megeljük nyomát, de oly általánosságban mint nálunk, alig lehet föl egyebütt.

Valter Vilmos ezeken a nyomokon haladva becses doktori értekezésben összefoglalja mindazt, mit a kezdőképről írtak és a példák nagy tömegével bizonyítja az összefüggést a dal szövege és a kép között. Példáit nemcsak a magyarból, hanem az irodalmunkban fordításokban meglevő és a német irodalomban rendelkezésére álló gyűjteményekből veszi. Ezeknek majdnem mindegyikénél túlbuzgó lelkiismeretességgel külön-külön megállapítja a kezdőkép szerepét. A könyv, ebből a szempontból, a kérdés nagy példatára. Másik érdeme, hogy a kezdőképeket csoportosítja. Még pedig a kép tárgya szerint. Pl. Állatok szerint: a ló, az ökör, szarvasmarha, juh, disznó stb., növények szerint: az erdő, élőfa, rózsa, liliom stb., stb. Ezzel értekezésének lényeges fejtegetése kissé elnyúló, mert inkább vártuk volna a kezdőképek egyes fajtája szerint induló fölosztást és a hozzátartozó példákat. Így az oki, az analogiás, az asszociációs, a rimes és gondolatrímes és más egyéb kapcsolatot. Vele eljutott volna egy szerves csoportosításhoz, mely a kérdést egy áttekintésre megérttette volna. Amint van, így is nagy haszonnal forgatható. Együtt van mindaz, amit róla mondtak.

A kérdés megfejtesében mindeddig nem vették tekintetbe a magyar ősi ritmust, az ütemezést, mint az táncunkban, zenénkben és a népdalokban is megnyilvánul és amely a hangulat kifejezésénél, legyen az pajkos, dévaj, haragos vagy szomorú, mindig keres bizonyos külső indítékot, melyhez kapcsolódva érzelmeit kifejezi. Nem osztom azt a nézetet, mely igen sok kezdőkép és a dal tartalma között semmiféle logikus (okfejtő, csonkán következtető) összefüggést nem talál. Megvan az, csakhogy ismerni kell a nép kifejezéseinek történetét.

Némelyik kezdőkép visszavezethető a népies szólalokban, példabeszé-

dekben, közmondásokban és népmesékben, vagy más népdalokban lefektetett tárgytörténeti tradícióra, sőt még annál is tovább: metafóras, jelképes, babonás vagy mitoszi eredetre. Itt már a részletes tárgyalás, mivel újszerű megvilágítás forog fönn, elmellőzhetetlen volna. Egyszóval az etnografikus magyarázat elmaradhatatlan.

Tekintetbe jön a népnél is meglévő szimpatetikus érzés, mely a természet és az ember között kifejlődik. A nép beleolvassa hangulatait, érzelmi állapotát az érzéki képekbe, melyeket ismételten használ és ez az ismétlődő képzetkapcsolás, kulcsa az egyes dalok kezdőképének. Végül maga az ének, a zene igen sokszor megfejtője az érzelemadta kezdőképnek. Különösen az olyan dalok összehasonlítása lesz magyarázóvá, amelyeknek közös nótájuk van, azaz az egyik dal nótájára, dallamára készült a másik.

Ilyen kapcsolatoknak földerítésével a kezdőképek miszticizmusa, homálya és érthetlensége a tudományos kutató előtt megszűnik. Ámde a fölhozott esztétikai és etnografikus vonatkozások hiánya nem kisebbíti a könyvnek főtjelzett érdemét, hiszen a szerző előzői sem merültek ily módon a kezdőképek taglalásába.

MORVAY Győző.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság Évkönyve. III. kötet. 1912–1915. Nyomatott Székely és Illés könyvnyomdájában. 1915. 212 l.

«Az ungvári Gyöngyösy Irodalmi Társaság egyik feladata, hogy Ung vármegye történeti adatait felkutassa és összeszedje, valamint az ungi írók életére és működésére vonatkozó értékes anyagot megmentse.» Hogy a Társaság mennyi jóakarattal igyekszik ezt a feladatot megoldani, annak bizonyosága a jelen kiadvány, melynek főbb fejezetei (a tudományos dolgozatok) az előbb megjelölt cél terjesztésében állnak. Deák Gyula bevezető cikke a Gyöngyösy Irodalmi Társaság utóbbi három évi működéséről és tagjainak irodalmi munkásságáról tájékoztat. A továbbiak során a következő pályatételről értesülünk: «*Ung vármegye írói a legrégibb időkől napjainkig*» (L. folyóiratunk 1916. évf. 153. l.) A kötet irodalomtörténeti szempontból érdekes dolgozatai közül *Császár Elemérnek Bárd Miklós lírája* c. tanulmánya megjelent a Budapesti Szemle 1915. évi nyolcadik füzetében (Ismertetését l. folyóiratunk 1915. évf. 332. l.), *Mazuch Edének Dayka Gábor ungvári tanársága* c. értekezése pedig előzetesen folyóiratunk 1913. évfolyamában látott napvilágot. Az Évkönyv többi cikke közül olvasóinkat közelebbről érdeklik: 1. *Gyöngyösy László: Az Andrásyak és Gyöngyösy István*. A XVII. századbéli jeles magyar költőnek s a ma is virágzó előkelő család őseinek összeköttetését ismertető dolgozat egyebeken kívül kiemeli, «hogy az Andrásyak közül Miklós volt Gyöngyösy első pártfogója, akivel különben sógorságban volt». A szerző itt azt is megemlíti, hogy a Gyöngyösy Istvánnal foglalkozó írók szeretnék úgy tüntetni fel a dolgot, hogy költői tehetsége emelte közpályáján. A valóság pedig — úgy mond — az, hogy családi összeköttetései, amelyek a Baranyayak révén érték, egyengették útját. A Baranyay-család a Koháryakkal is rokonságban volt.

«A verselgető Koháry nemcsak hajlandósága folytán, de mint sógora is érdeklődik a költő munkássága iránt.» Folytatólag a költő házasságának történetével kapcsolatban számos utalás található Gyöngyösy műveire is. A befejezés szerint Gyöngyösy emléke később is sokáig élt az Andrásyok szívében; életrajzi adatainak gyűjtése se indulhatott volna meg anélkül a hathatós pártfogás nélkül, amelyben a szerzőt Andrásy Gyula gróf részesítette. — 2. *Berzeviczy István: Nemzeti egyéniség az irodalomban.* A cikkíró azt ajánlja, hogy irodalmunkat, költészetünket igyekezzünk a világ által is előnyösen elismert faji tulajdonságainkra építeni fel. Költőink énekeljék bár az emberiség egyetemes nagy érzéseit, íróink foglalkozzanak bár az örök emberi törvényekből származó tragédiák megrögzítésével is: érezzük mindig a magyar lelket, az egyetemes nagy érzések magyar fel-fogását. — 3. *Minay Lajos: Erdélyi János első szerelme.* Erdélyi János és Vachott Kornélia házasságának története. 1841 tavaszán kelnek egybe. A fényes esküvő után, melyen a násznagyi tisztet a menyasszony rokona — Kossuth Lajos — töltötte be, az ifjú pár egy budai nyaralóba költözött. A boldognak induló családi élet — a fiatal asszony halálával — alig egy év múlva romba dől. — 4. *Mauks Ernő: Irodalmi témákról és irányzatokról.* A szerző az egyik folyóiratban kifejezésre jutott nézetel szemben — tárgykörül — a multat ajánlja költőink figyelmébe. Egyfelől a közelmúltat, a minket két nemzedékkel megelőző időt tartja novella- és regénytémákban gazdagnak. «Hogy is nem jutott még eszébe magyar írónak egybegyűjteni, elmondani a «Szédült fészkek legendáit?»... Hogy milyen modorban? Legyen benne Jókai ragyogó nyelvéből, Eötvös mélységéből, Kemechey kegyeletéből, Tompa melankóliájából és Vay Sándor tájékozódottságából. A másik — témákban gazdag korszak — az Árpádok dicsőséget sugárzó századai... Főképp a XII. századnak az a része, amelyben az ifjú magyarság Európa akkori legcivilizáltabb államával, Bizánccal jutott érintkezésbe. A ciklus első regénye játszhatnék II. Géza korában, a királlyal, mint főhőssel. II. Istvánnak, a mártir-királynak élete még ennél is hálásabb regénytárgy lehetne. Az effajta művekre már csak azért is szükség volna, mert «egy-egy jól megírt, érdekes történelmi regény a nacionalista eszmének valóságos védőbástyája lehet, és — sajnos, de úgy van — ma (1913. XII. 6.) az ifjúság egyes rétegeiben a nemzethez való tartozás eszméje megerősítésre szorul. A szerző ezután azt hangsúlyozza, hogy a mai történelmi regényírónak tisztában kell lennie a művelődéstörténet adataival; alapos tudásra kell szert tennie, hogy átérthesse a korszellemet és át kell hatva lennie a kegyelet érzésétől. A maga részéről örömmel üdvözlőné a romanticizmus visszatérését s a most divó túlságosan reális irodalmi irányoktól eltérő, ideálisabb világnézetet tartana szükségesnek. — Az Évkönyv egyéb cikkei: Romanez Mihály: Beszéd Bercsényi Miklós arcképének leleplezésekor. Bárd Miklós: Részlet egy verses regényből. Somló Sándor: Hazafelé. (Vers.) Berczik Árpád: Üdv neked, Ungmegye! (Visszaemlékezés.) Fülöp Árpád: Részlet a Hunyadi-eposzából. Antal Miklós: Hangulatok. (Három vers.) Pap János: Szamovolszky Ödön (Az ungvári Dayka-szobor és a budapesti Szabadság-szobor pályanyertes — 1914,

XII. 28-án elhunyt — művészenek életrajza.) Vidor Marci: Halotti ének. (Vers.) Gálósi Zoltán: Az aradi országgyűlés. (Történelmi értekezés.) Magyar Bálint: Versek. Deák Gyula: Dobó István emléke. (A dobóruszakai Dobó emlék Egerbe kerülésének története). Krüszelyi Erzsike: Ki a menyasszonya? (Vers.) György Oszkár: Erő. (Vers.) Gáti József: Az ungvári várban. (Novella Rákóczi-iról, Bercsényiről és Czinka Pannáról.) Izsák Imre: Három vers.

A kötetet a Gyöngyösy Irodalmi Társaság tagjainak névsora zárja be. (A Társaság — melynek 45 tagja van — 1906. XI. 6-án alakult. Elnöke: Romanecz Mihály; titkára: Deák Gyula).

VELEZDI MIHÁLY.

Magyar Shakespeare-tár. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter támogatásával kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága. Szerkeszti *Ferenczi Zoltán*. VIII. kötet. Budapest, 1916. 320. l. Kilián Frigyes utóda bizománya.

Ez a könyv a szellemi értékek halhatatlanságában való hitünket erősíti. Tartalmát jórészt azok a vizsgáldások teszik, melyekből a nagy angol drámaíróknak a magyar alkotó lélekre tett hatásáról értesülünk. Egyik-másik cikk megjelent ugyan már előzőleg egyebütt is, felvételük a kötetbe mégis nagyon helyénvaló volt, mert azonkívül, hogy a kép teljességét szolgálják, a hatás sokoldalúságának s a magyar tudományos kutatás tárgyilagosságának is bizonyítékai. *Berzeviczy Albert* (Shakespeare és a magyar nemzetiélek) és *Beöthy Zsolt* (Sh. és Arany) szép tanulmányai, melyek a legsajátabb magyar szempont alkalmazásával a bölcséleti elmélyedést egyesítik, eredetileg a Budapesti Szemle 1916. évfolyamának márciusi füzetében voltak olvashatók. (Ismeretésük megjelent folyóiratunk 1916. évf. 227, 228. lapján.) A többi dolgozatok közül a magyar irodalom-történethez való viszonyuknál fogva olvasóinkat közelebbről érdekelheti *Bayer Józsefé*, aki *Egy magyar beszély «Romeo és Julia» motivuma* címen P. Szathmáry Károly 1857-ből való «Julia» című beszélyéről értekezik. Szathmáry novellájára valószínűleg hatással volt Gyulai Pálnak A vén színész c. elbeszélése. Ebben a féltékenységet játszó színészt elragadja a féltékenységet érző férj szenvedélye s fölindulásában valósággal megfojtja a szinpadi Desdemonában hűtlen feleségét. Amabban a műkedvelő Romeo szinpadai vallomása teszi féltékennyé Juliáját. Ez a novella — Bayer szerint — lélektanilag igen gyenge munka. Írója csak érzelmes frázisokat tanult el Shakespearétól, de lelke nem ihlette meg. *Czeke Marianne: Lemouton Emilia Shakespeare fordítása* (I.) c. dolgozatában — Bayer József kételyeivel szemben — azt bizonyítja, hogy Lemouton Emilia 1845-ből való fordításában (A szélvész, A két veronai nemes, A windsori víg nők, Viola, Szeget-szeggel) angol eredetiből fordított, azonban mint minden más Shakespeare-fordító, ő is segítségül vette előzőit, tehát fordítását német és francia fordítással ellenőrizte vagy saját tudása hiányát azokból pótolta. *Ferenczi Zoltán: Shakespeare-emlékünnepek* c. értekezéséből egyebeken kívül megtudjuk, hogy az első Shakespeare-ünnepet

1769. szeptember 6—8-án Stratford-on-Avonban Garrick Dávid, dr. Arne és Boswell tartották. Erről nálunk is megemlékezik a Honművész 1834. évfolyamának három kis közleménye. Magyarországon az alkalmi jellegű Shakespeare-ünnepnek 1864-ben kezdődnek, amikor a Kisfaludy-Társaság a nagy költő művei fordításának első kötetét éppen a születés háromezred-éves fordulóján adja ki. Ugyanebben az évben ápr. 23-án a Nemzeti Színház azzal ünnepelt, hogy fényes előadásban színre hozta Arany János fordításában «A szentivánéji álmot».

A Vegyesek rovatában *Ferenczi Zoltánnak* több cikke olvasható. Az egyikből — *Kölcsey Shakespeareről* — kitűnik, hogy a Parainesis jeles szerzője a három legnagyobb költői lángésznek Homerost, Shakespearét és Goethet tartotta. A többi cikkeiben Döbrentei első Macbeth-fordításával, az aprosdokétonnak (az élc egy fajtája) Shakespearenél és Petőfinél előforduló példájával, továbbá gróf Dessewffy Józsefnek Shakespeare-ből vett idézeteivel foglalkozik Ferenczi. *Joseph de Perrott* — Sh. Viharjával kapcsolatban — Antonio de Eslavanak (Faludi fordítása útján nálunk is ismert) Téli éjtszakák c. munkája hetedik fejezetéről értekezik. *Rexa Dezső* (Nyomozás első Othello-fordításunk ügyében) kutatásai valószínűvé teszik, hogy Sh. Othello-jának Boér Sándortól, 1794-ből való magyar fordítása egy 1785-ben megjelent német fordításon alapul. Ugyancsak Rexa Dezső közli a Hamlet-monolog angol parodiájának Döbrenteitől is kiadott magyar fordítását. *Hellebrant Árpád* az 1914. évi magyar Sh.-irodalmat állította egybe. Az érdekes kötet végén a Sh.-bizottság működését ismertető jegyzőkönyvi kivonatok s a Sh.-bizottság kiadványainak jegyzéke foglal helyet.

B. Gy.